

ОСОБЕНОСТИ НА ПЕРСОНАЛНИЯ ФИНАНСОВ МЕНИДЖМЪНТ

Таня Стайкова Йорданова
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
Катедра „Финанси и кредит“

Резюме: В настоящата разработка се акцентира върху особеностите на персоналния финансов мениджмънт като индивидуална дейност при вземане на финансови решения за управление на персоналните парични потоци. Открити са специфичните особености на поведение, факторите, оказващи въздействие върху индивида при вземането на персонални финансови решения, и са анализирани елементите на системата на персоналния финансов мениджмънт. Характеризирано е понятието “персонален финансов мениджмънт” и е изведена необходимостта от взаимодействие и логична последователност при прилагане на специфични финансови методи като гаранция за повишаване ефективното управление на персоналните входящи и изходящи парични потоци.

Ключови думи: персонални финанси, персонален финансов мениджмънт.

JEL: D14.

THE SPECIFICS OF PERSONAL FINANCIAL MANAGEMENT

Tanya Yordanova
The D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
The Department of Finance and Credit

Abstract: The article focuses on the specifics of personal Financial management as an individual activity when making financial decisions for managing personal cash flows. The paper highlights specific features of behaviour and the factors, influencing people when making financial decisions. It also analyses the elements of the personal financial management system. The concept of personal financial management has been characterised and the need for interaction and logical consistency in the application of specific financial methods is warranted as a guarantee for increasing the effective management of personal incoming and outgoing cash flows.

Keywords: personal finance, personal financial management.

JEL: D14.

Въведение

В трактата си по икономика „Човешкото действие“ Лудвиг фон Мизес доказва, че икономиката на една държава е резултат от поведението на индивидите. Индивидът участва в процесите на натрупване, разпреде-

ление и преразпределение на националното богатство, от една страна, като собственик на производствените фактори, земя, труд, капитал, и от друга, като участник на продуктовите пазари като потребител. През последните години във връзка с търсенето на нови възможности за икономически растеж и подобряване качеството на живот в България се очертава необходимостта от изследване методите за формиране и управление на входящите и изходящите персонални парични потоци, поради ясното открояване на два проблема:

Първо, липса на систематизирани знания у хората в областта на персоналния финансов мениджмънт, които да бъдат приложени спрямо народопсихологическите особености на индивидите в България.

Второ, ниската финансова грамотност, която е предпоставка за неразбирането на мястото и ролята на персоналните финанси в икономиката на държавата и като фактор за икономически растеж;

Обект на настоящата разработка е управлението на персоналните входящи и изходящи парични потоци на индивидите, а неин **предмет** – същността на персоналния финансов мениджмънт. Основната **цел** е систематизиране елементите на персоналния финансов мениджмънт и обособка на ролята им при управление на персоналните парични потоци.

I. Специфика на персоналния финансов мениджмънт

Персоналният финансов мениджмънт е в основата на персоналната финансова дейност. Спецификата на формиране и управление на персоналните финанси обуславя редица особености като:

- ✓ строго специфично поведение следствие от личностни характеристики;
- ✓ влияние на формираните нагласи и ценности върху мотивацията за спестяване и инвестиране;
- ✓ въздействие на институционалната среда върху вземането на персонални финансови решения;
- ✓ отсъствие на строго регламентирани законодателни изисквания към индивидите за водене на отчетност на персоналните парични потоци.

Персоналният финансов мениджмънт е целенасочено поведение на индивида, влияние върху което оказват ценностните ориентири на личността, проявяващи се в процеса на вземане и реализиране на финансови решения в рамките на действащата институционална среда. Той се изразява чрез финансовите решения на икономическите субекти за реализация на собствени финансови интереси, които са избор между алтернативни действия или бездействия, насочени към промяна на финансовото състояние на индивидите за постигане на формулираните от тях финансовите цели.

Персоналната дейност предполага, че самият индивид разбира и оценява своите променящи се потребности, които имат фундаментално значение в управлението на персоналните финанси.

В персоналния финансов мениджмънт най-често приложение при оценяване потребностите на индивида намира теорията за жизнения цикъл, при която основен мотив за спестяване и инвестиране е желанието за обезпечаване на годините след пенсиониране и разделя относително живота на три етапа:

Първият етап (който обхваща условно периода до 55 г.) се характеризира с придобиването на специфични знания и умения, уникални за всеки индивид, които са необходими за реализиране на бъдещите финансови цели. Изборът на всяко индивидуално решение има финансови последици.

Вторият етап (условно от 55 до 65 години) е период, през който е възможно да настъпи ревизиране на финансовите цели, преценка на финансовия план и избор на подходящи инвестиционни инструменти, свързани с възможността за осигуряване на алтернативи на способи за получаване на доход след пенсиониране.

Третият етап, включващ годините в пенсионна възраст, през който се изразходват натрупаните до момента средства и се измерва ефективността на взетите финансови решения за управление на персоналните парични потоци през изминалите години.

Върху финансовите решения относно начина на инвестиране и спестяване оказват влияние множество икономически и психологически фактори: поносимост към риска, ефективност на капиталовите пазари, лихвени равнища и др. (Радулова, 2015).

Процесите на глобализация, интернационализация и регионализация, които са основни движещи сили на съвременния международен мениджмънт, оказват все по-силно влияние както върху развитието на икономиките, така и върху личността. Вследствие на миграцията, като възможност за по-добър начин на живот, увеличаването възрастта за пенсиониране, създаването на семейство на по-късен етап от съществуването и редица други причини настъпва промяна на потребностите на индивида, които невинаги съвпадат с етапите от теорията за жизнения цикъл. По тази причина ние считаме, че прецизният текущ анализ на потребностите на индивидите е едно от условията за ефективност на персоналния финансов мениджмънт и смятаме, че наред с теорията за жизнения цикъл е удачно да се прилага и теорията на потребностите на Маслоу за мотивацията на хората при анализ на поведението на индивидите в процеса на управление на персоналните парични потоци.

Според хуманистичния психолог Ейбрахам Маслоу човешките потребности формират седем степени на йерархия. Индивидите трябва първо да задоволят потребностите на по-ниските нива на йерархията, преди да потърсят задоволяване на потребностите от по-високите нива. Нивата от

1-во до 4-то от йерархията на Маслоу са условно наречени потребности на дефицита, а от 5 до 7 – потребности на растежа (Маслоу, 1999).

Първо ниво, включва базисни биологични потребности като храна, кислород, а **второто** е отредено на потребността от безопасност и сигурност, което се гарантира посредством спазването на законността в една държава. **Третото ниво** е потребността да принадлежиш и да си част от група, като значимостта на тази потребност се илюстрира с взаимоотношенията между индивидите в семейство, приятелски кръг и работна среда. На потребността от самооценка чрез успешно изпълнение на дейности, които са смислени за самия индивид, е „отредено“ **четвърто ниво** в системата, а **петото** е свързано с потребността на индивида да познава заобикалящия го свят. На **шесто** и **седмо** ниво Маслоу поставя съответно: необходимостта от установяване на баланс между физическия, интелектуалния, емоционалния и духовния свят на индивида и потребността от самоактуализация и естествената потребност от реализиране потенциала на индивида.

Ефективността на управление на персоналните финансови ресурси корелира с постигането на финансовите цели през етапите на жизнения цикъл и удовлетворяване на индивидуалните потребности в йерархията на Маслоу.

II. Система на персоналния финансов мениджмънт

Персоналната финансова дейност е самостоятелна дейност, която отразява потребности, ценностна нагласа, степен на образователно ниво на индивида.

Системата на персоналния финансов мениджмънт е изградена от зависими компоненти (вж. Таблица 1):

- обект на управлението, персоналните финансови ресурси и субект – т.е. самият индивид;
- финансови методи и финансови инструменти;
- финансови и информационни технологии (Бондарева, 2015).

В качеството им на обект на персоналния финансов мениджмънт се разглеждат персоналните финансови ресурси, които представляват текущите и потенциално възможни парични средства, намиращи се в собственост и в разпореждане на човека и използвани за задоволяване на неговите жизненни потребности.

Субектът на управление в системата на персоналния финансов мениджмънт е самият индивид, който се явява един от най-малко изследваните икономически агенти, най-вече поради факта, че индивидуалността е определяща при вземането и изпълнението на решенията в областта на персоналните финанси. Личността поставя самостоятелно финансови цели, приема и реализира финансови решения, отчитайки собствените си

възможности. Върху компетентността на индивида при вземането на финансови решения влияние оказват множество фактори – както външни, така и вътрешни.

Таблица 1

Системата на персоналния финансов мениджмънт

<i>Елементи</i>	<i>Характеристика</i>
Обект – персонални входящи и изходящи парични потоци на управление	Паричните доходи, формиращи се при взаимодействие с институционалната среда, и разходите, включващи потребление и спестяване.
Субект на управление	Лице, което има отделен бюджет и взема самостоятелни финансови решения.
Финансови методи	Съвкупност от способности за установяване ресурсния потенциал на финансовите средства на индивида.
Финансови инструменти за краткосрочно и дългосрочно инвестиране	• избор на начини за движение на персоналните финансови ресурси в институционалната среда, които оказват количествено въздействие на обема на персоналните ресурси; • измерители на ефективността на финансовите решения.
On-line системи за управление на персоналните парични потоци	Служат за бързо калкулиране на бъдеща стойност и настояща стойност на парите при определяне на финансовите цели.
Информационни иновации	Техническите средства, чрез които се обработват информационните потоци.

Дълго време ролята на индивида като икономически субект и влиянието, което оказва конвенционалната и неконвенционалната среда върху финансовото поведение на индивида са недооценявани. Индивидът, от една страна, е субект, вземащ самостоятелни финансови решения, а от друга, е участник в заобикалящата среда като работещ, потребител или инвеститор. Институционалната среда, като система от формални и неформални правила, оказва психологическо влияние върху поведението на индивида (Марков, 2015). Постоянната взаимовръзка между индивида и обществото се потвърждава от промяната на икономическата система, която налага, макар и бавно, смяна на парадигмата спрямо управлението на персоналните финанси. Институциите оказват въздействие върху компетентността на индивида, чрез възпитание, целенасочено образование и формиране на финансова култура като съвкупност от ценности, традиции и идеи, въздействащи върху съзнанието и поведението на индивида във финансовата сфера (Бондарева, 2015).

Влиянието на институционалната среда върху индивида при управление на персоналните финанси се изразява чрез законодателството, което гарантира правото на собственост, от една страна, и от друга, налага данъчно бреме под формата на персонални доходни и имуществени данъци, както и косвени данъци, включени в цената на стоките и услугите. В

тази връзка максимализирането на богатството и подобряването на качеството на живота са немислими „без отчитане на всички налични данъчни удържки в страната, намаляващи стойността на натрупаното персонално богатство“ (Радулова, 2015).

При изследване значението на институционалната среда в управлението на персоналните парични потоци трябва да се вземат под внимание трансферите и субсидиите, които участват във формирането на персоналните доходи и въздействието на темповете на инфлация, промяната на лихвените проценти и безработицата върху съхранението на персоналното богатство.

III. Етапи за управление на персоналните парични потоци

В рамките на персоналната финансова дейност субектът на управление – индивидът, оказва въздействие върху обекта – собствените финансови ресурси чрез финансови подходи и инструменти в реални информационни условия. Процесът по управление на персоналните входящи и изходящи парични потоци изисква прилагането на специфични похвати и по наше мнение включва няколко основни етапа. (вж. Таблица 2).

Таблица 2

Етапи на управление на персоналните парични потоци

<i>Етап</i>	<i>Характеристика</i>
Планиране на персоналните финансови цели	Определяне текущите доходи и разходи, дефиниране на персоналните финансови цели и разработване на план за постигането им
Прогнозиране на персоналните парични потоци	Определяне вероятността за възникване на определено събитие, в личностен план, от една страна, и на икономическите и социални процеси и явления, от друга
Анализ на движението на персоналните парични потоци	Детайлно изследване на отделните показатели за определяне ефективността от финансовата дейност на индивида
Мониторинг	Оценка на цялостната финансова дейност на индивида с цел проверка на ефективността на управление на наличните персонални финансови ресурси.

3.1. Анализ на движението на персоналните парични потоци

Основната цел на анализа на движението на персоналните парични потоци се явява измерване ефективността от персоналната финансова дейност, която в известна степен определя прираста на чистото богатство на личността. В процеса на анализа се оценяват динамиката и структурата на абсолютните показатели на персоналните финансови активи, задължения,

доходи и разходи на човека, както и на относителни индекси, показващи слабите страни на финансовата дейност и своевременно предприемане на действия за понижаване на потенциални финансови рискове. Оценката на ефективността може да носи комплексен характер или частен, определяйки ефективността на отделните финансови решения. Считаме, че персоналният финансов самоконтрол е организирана дейност на индивида с цел осигуряване на ефективна финансова безопасност чрез ефективното използване на персоналните финансови ресурси, прилагайки различни методи. Във връзка с факта, че персоналният финансов самоконтрол отразява интелектуалните знания и личностните качества на индивида, е препоръчително, с цел повишаване на неговата обективност в практиката да се прилагат on-line финансовите калкулатори, които обезпечават необходимата информация за вземане на финансови решения.

3.2. Прогнозиране на персоналните парични потоци

В условията на неопределеност важен метод за персоналния финансов мениджмънт се явява прогнозирането на персоналните парични потоци, което представлява вероятностно съждение за бъдещото състояние на институционалната среда и перспективите за развитие на персоналните финанси въз основа на непрекъснатите информационни потоци (Бондарева, 2015). Жизнената дейност на индивида е невъзможна без предвиждане на бъдещето, прогнозирайки перспективи за развитие. Когато индивидът взема решения в условията на неопределеност, той е принуден да оценява вероятността за едно или друго събитие в бъдеще въз основа на притежаваната от него информация. Прогнозирането позволява да се представи определен модел на развитие на институционалната среда и на тази основа да се оценят резултатите от възможни действия. Информацията, с която разполага индивидът, като отражение на реално протичащите в институционалната среда явления и процеси, е необходимо условие за оценка на ситуацията при вземане на важни решения и осигуряване на ефективност на предприетите действия. Липсата на възможност на индивидите да имат еднакъв достъп до информацията, от една страна, се обуславя от асиметричността и, от друга, от невъзможността да се разчита на пълна информация, тъй като „резултатите имат предимно вероятностен характер, който зависи от събъждането или несъбъждането на дадено събитие.“ (Радулова, 2015).

Рационалността при вземане на финансови решения корелира не само с информационни, а и с когнитивни ограничения, което обуславя, невинаги притежаваната от индивида информация да се тълкува правилно. Наличието на ограничени познавателни способности у индивида предполага и вземане на ирационални финансови решения. В тази връзка авторът на изложението счита, че има няколко причини за грешни прогнози: **първо**, ограничената информация се приема от индивида като изчерпа-

телна, достатъчна и значима, *второ*, използват се субективни методи за оценка на получената информация, *трето*, индивидът „открива“ закономерност там, където има случайност.

Голямо значение в процеса на прогнозиране на персоналните парични потоци имат както обективни фактори, така и субективни условия, определящи вътрешното състояние на индивида и неговото финансово самосъзнание. Прогнозирането е фундамент на персоналното финансово планиране. Основната разлика между прогнозирането и планирането е вероятностният характер на прогнозата и конкретният порядък на действията при плана.

3.3. Планиране на персоналните финансови цели

Необходимостта от планиране при персоналния финансов мениджмънт се определя от няколко фактора: неопределеност на средата, координиращата роля на плана и ограниченост на финансовите ресурси по обем и време.

Персоналното финансово планиране като метод на персоналния финансов мениджмънт „включва в себе си разработването на стратегическа политика и нейната реализация на основата на прилагането на съответни методи, финансови инструменти и техники.“ (Радулова, 2015). В процеса на планиране се определят финансовите цели и действията и се постига оптимално разпределение на финансовите ресурси в различните периоди от жизнения цикъл. Планирането е постоянен процес, намиращ баланса между желания, възможности и риск, отчитайки реалните условия на институционалната среда и съществуващите ограничения. В основата на текущото и стратегическото финансово планиране е точната формулировка и ранжиране на финансовите цели, което води до ръст на благосъстоянието. Определянето на целите предполага формулиране както в качествена форма, така и определяне на количествени и времеви характеристики. Целите са „специфични дълго-, средно- и краткосрочни намерения, които трябва да бъдат постигнати чрез финансово планиране и ефективно управление на персоналните парични потоци.“ (Радулова, 2015). Стойностното и времевото определяне на финансовите цели е взаимосвързано и показва доколко изпълнението на една цел може да бъде отложена във времето или се установява несъответствие между желания и реални финансови възможности.

Върху избора на финансовите цели оказват влияние редица фактори: промяна на парите във времето, равнище на инфлация, промяна на равнището на персоналните доходи, равнище на доходност на инвестиционните носители, равнище на пряко данъчно облагане. При остойносттаване на персоналните финансови цели е необходимо съобразяване с фактора време, оказващ влияние върху покупателната способност на парите. Бъдещата стойност на парите, очакваният инвестиционен доход и нормата

на възвръщаемост оказват по-силно въздействие върху дългосрочните и средносрочните финансови цели. При определяне бъдещата стойност на парите е необходимо отчитане на макроикономически показатели като:

Първо, текущо и прогнозно равнище на инфлацията, оказващо влияние върху разходите и определяне бъдещата стойност на парите при определяне на финансовите цели;

Второ, равнище на инфлация за различни видове стоки, в случаите, когато те имат различен темп на нарастване на цените от средния, което оказва влияние при изчисляване бъдещата стойност на парите;

Трето, прогнозен темп на изменение на доходите, изразен чрез коефициенти, отразяващи очакваното повишение на дохода, доколкото текущата доходност на портфейла от всички финансови активи на индивида е „равна на среднотатистическата доходност на портфейл с подобна структура, а не на фактическата доходност на активите за предходната година.“ (Радулова, 2015).

Четвърто, равнище на прякото данъчно облагане.

По наше мнение можем да отличим две нива в процеса на финансовото планиране :

✓ установяване реалната стойност на персоналното богатство и дефиниране на персоналните финансови цели;

✓ предприемане на реални действия, които да доведат до постигане на желаните финансови резултати.

Анализът налага изследване на посоката на движение на паричните потоци, процесът на бюджетиране и оценка степента на ефективност от прилагане на техниките за управление.

Ние считаме, че измерването на ефективността на персоналния финансов мениджмънт е свързано със субективна преценка при удовлетворяване на потребностите и се налага определяне на общи условия като:

Първо, съпоставка между заложените финансови цели и крайния резултат; **Второ**, поставяне на акцент върху приоритетни действия имащи стратегически характер; **Трето**, отчитане волатилността в персоналните паричните потоци, ограничено в рамките на жизнения цикъл.

3.4. Мониторинг¹ на персоналните парични потоци

Мониторингът е процес на оценка на промяната в средата и цялостната персонална финансова дейност до момента и при необходимост се извършва корекция на финансовите цели. При осъществяване на персоналната финансова дейност се налага периодична съпоставка на взетите

---

¹ При употреба на понятието „мониторинг“ в системата на персоналните финанси се има предвид, че самият индивид е аналитик и изпълнител на своята финансова дейност, който разбира и оценява променящите се потребности и взема самостоятелни решения за реализация на собствените финансови интереси.

персонални финансови решения с фактическата информация от заобикалящата среда с цел удовлетворяване индивидуалните потребности.

Ние считаме, че използването на финансови методи в процеса на управление на персоналните парични потоци разширява познанието, дава допълнителна информация и в когнитивен аспект персоналната финансова дейност винаги постига положителна динамика.

Заклучение

Финансовият мениджмънт в сферата на персоналните финанси изисква, от една страна, прецизно изчисляване на текущото финансово състояние, оценка на възможните алтернативи при финансово планиране, и от друга, съобразяване с личностното развитие, образование, ценностна система и влияние на макроикономическата среда върху индивида. Не бива да се забравя за ефекта на доминото, който съществува в икономическата система, според които, финансовите проблеми на индивида се оказват проблеми на икономиката на страната като цяло. Само по себе си повишаването на финансовата грамотност не гарантира икономически растеж в държавата, но е предпоставка за ограничаване на кризи, провеждане на успешна макроикономическа политика и развитие на капиталовите пазари.

Използвани източници:

- Garman, R. F. (2001). *Personal finance*. Boston: Houghton mifflin.
- Бондарева, С. (2015). Системны подход к управлению персональными финансами. *Оценка и оценочная деятельность*, 58-68.
- Брусарски, Р., Захариев, А. (2015). *Финансова теория*. Велико Търново: Фабер.
- Генов, Ю. (2004). *Защо толкова малко успяваме*. Велико Търново : Абагар .
- Джонк, Л. Г. (1997). *Основы инвестирования*. Москва: Издательство "Дело".
- Димитрова, Т. (2010). *Персонални финанси*. Свищов : АИ "Ценов".
- Канеман, Д. (2012). *Мисленето*. София: Изток-Запад.
- Котлър, Ф. (2002). *Управление на маркетинга*. София: Класика и стил.
- Марков, М. (2015). *Институционална икономика*. София: Нова Звезда.

- Маслоу, А. (1999). *МОТИВАЦИЯ И ЛИЧНОСТЬ*. Москва: Евразия.
- Радулова, А. (2015). *Персонални финанси*. Велико Търново: Фабер.
- Саздов, Д. (2005). *История на националното и световното стопанство*.
София: УИ "СТОПАНСТВО".
- Свинтила, В. (2007). *Етюди по народопсихология на българина*. София:
Изток- Запад.
- Слепов, В. &. (2015). Риски в системе персональных финансов.
Финансовая аналитика: проблемы и решения, 15-28.
- Хаджийски, И. (2002). *Бит и душевност на нашия народ*. София: Изток-
Запад.
- Хофстеде, Х. (2001). *Култури и организации & Софтуер на ума*. София:
Класика и стил.